

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 672 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta‘sirini tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta‘minlashdagi dolzarb masalalar.....	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta‘minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta‘sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti.....	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik).....	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida.....	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta‘minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati.....	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей.....	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta‘lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
“Sibir daryolarining burilishi” loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini “yashil” iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda “yashil investitsiyalar” dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Qoraqalpog'istonda mehmonxona xo'jaligining hozirgi holati tahlili	530
Xalimova Fayoza Nafasovna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehriddin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinoz Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdorov Eldor Toshtemirovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусайнов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna	

TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Mardonova Shoxsanam Baxodirovna

Bank-moliya akademiyasi, ikkinchi bosqich magistranti,

ORCID: 0009-0005-2444-3804

e-mail: bekzodd741@mail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklari faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan aktivlarni boshqarish jarayoni tahlil qilinadi. Banklar iqtisodiyotda moliyaviy vositachi sifatida ishtirok etar ekan, ularning aktivlari tuzilmasi va sifatining optimal darajada bo'lishi moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu boisdan, maqolada aktivlar tushunchasi, ularning turlari, bank balansidagi o'rni hamda boshqaruv mexanizmlari atroflicha ko'rib chiqilgan. Tadqiqot davomida tijorat banklari aktivlarini boshqarishda uchrayotgan muammolar, jumladan, kredit portfeli sifati, likvidlik darajasi, risklarni baholash va diversifikatsiya darajasiga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, maqolada O'zbekiston bank tizimi misolida mavjud holat tahlil qilinib, ayrim banklar faoliyati bo'yicha statistik ma'lumotlar asosida amaliy misollar keltirilgan. Muallif tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish bo'yicha zamonaviy yondashuvlarni taklif etadi. Jumladan, aktivlarni raqamlashtirish, risklarni avtomatlashtirilgan tizimlar orqali monitoring qilish, kredit baholash standartlarini xalqaro mezonlar asosida rivojlantirish kabi takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, bank aktivlari, aktivlarni boshqarish, kredit portfeli, bank likvidligi, moliyaviy barqarorlik, aktivlar tarkibi, investitsiya faoliyati, risklarni boshqarish, aktiv-passiv muvozanati, bank resurslari, daromadlilik, aktivlar sifati, bank kapitallari, kredit risklari, diversifikatsiya, raqamli bank xizmatlari.

Abstract: This article analyzes the process of asset management, one of the most important areas of activity of commercial banks. Since banks participate in the economy as financial intermediaries, the optimal structure and quality of their assets is an important factor in ensuring financial stability and competitiveness. Therefore, the article examines in detail the concept of assets, their types, their place in the bank balance sheet, and management mechanisms. During the study, special attention is paid to the problems encountered in asset management of commercial banks, including the quality of the loan portfolio, liquidity level, risk assessment, and the level of diversification. The article also analyzes the current situation using the example of the banking system of Uzbekistan and provides practical examples based on statistical data on the activities of individual banks. The author offers modern approaches to improving asset management of commercial banks. In particular, proposals are put forward such as digitization of assets, monitoring of risks through automated systems, and development of credit assessment standards based on international criteria.

Key words: Commercial banks, bank assets, asset management, loan portfolio, bank liquidity, financial stability, asset structure, investment activity, risk management, asset-liability balance, bank resources, profitability, asset quality, bank capital, credit risks, diversification, digital banking services.

Аннотация: В данной статье анализируется процесс управления активами, являющийся одним из важнейших направлений деятельности коммерческих банков. Поскольку банки выступают в качестве финансовых посредников в экономике, оптимальный уровень структуры и качества их активов является важным фактором обеспечения финансовой стабильности и конкурентоспособности. Поэтому в статье подробно рассматривается понятие активов, их виды, роль в банковском балансе, а также механизмы управления. В ходе исследования особое внимание было уделено проблемам, с которыми сталкиваются коммерческие банки при управлении своими активами, включая качество кредитного портфеля, уровень ликвидности, оценку рисков и степень диверсификации. В статье также проанализирована текущая ситуация на примере банковской системы Узбекистана и приведены практические примеры на основе статистических данных по деятельности отдельных банков. Автор предлагает современные подходы к совершенствованию управления активами коммерческих банков. В частности, были выдвинуты такие предложения, как оцифровка активов, мониторинг рисков с помощью автоматизированных систем, разработка стандартов оценки кредитоспособности на основе международных критериев.

Ключевые слова: Коммерческие банки, банковские активы, Управление Активами, кредитный портфель, банковская ликвидность, финансовая стабильность, структура активов, инвестиционная деятельность, управление рисками, баланс активов и пассивов, банковские ресурсы, доходность, качество активов, банковский капитал, кредитный риск, диверсификация, цифровые банковские услуги.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida banklar moliyaviy tizimning yuragi hisoblanadi. Ular jamg'armalarni jalb qilish, moliyalashtirish va to'lovlarni amalga oshirish orqali iqtisodiyotni harakatlantiruvchi asosiy vositachilar qatorida turadi. Ayniqsa, tijorat banklari faoliyatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan ularning aktivlarini qanday boshqarayotganiga bog'liq bo'ladi. Bugungi kunda banklar uchun faqat foyda olish emas, balki barqarorlikni ta'minlash, risklarni oldindan taxmin qilib, ularni boshqarish, aktivlar tuzilmasini to'g'ri shakllantirish va ularni samarali joylashtirish dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda. Aynan shu jarayonlarda aktivlarni boshqarish masalasi katta ahamiyatga ega.

Aktivlar tijorat banklarining moliyaviy salohiyati, foyda olish imkoniyati, mijozlar oldidagi majburiyatlarni bajarish qobiliyati va investitsiya siyosatining asosiy tayanchidir. Bank balansining aktiv qismini tashkil qiluvchi bu mablag'lar turli ko'rinishlarda, ya'ni naqd pullar, kreditlar, moliyaviy investitsiyalar, banklararo operatsiyalar, moddiy aktivlar va boshqa vositalar tarzida ifodalanadi. Ularni boshqarish esa faqatgina bu resurslarni to'g'ri joylashtirish emas, balki ularning xavfsizligi, likvidligi va rentabelligini ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun ham bugungi kundagi global moliyaviy muhitda bank aktivlarini boshqarishni takomillashtirish har bir moliyaviy institutning strategik maqsadi bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotida bank tizimi oxirgi yillarda jadal sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Bank islohotlari, xususan, raqamli bank xizmatlarini keng joriy etish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish, chet el investitsiyalarini jalb qilish kabi yo'nalishlarda muhim natijalarga erishilmoqda. Shu bilan birga, banklar oldida yangi chaqiriqlar ham yuzaga kelmoqda. Ayniqsa, aktivlar sifati, ularning risklarga moyil bo'lishi va boshqaruv mexanizmlarining yuqori darajada ishlamasligi kabi muammolar dolzarbligicha qolmoqda. Bunday sharoitda aktivlarni boshqarishni takomillashtirish, ya'ni ularning tarkibini diversifikatsiya qilish, kredit portfellarini sog'lomlashtirish, risklarni baholash va nazorat qilish bo'yicha zamonaviy yondashuvlarni qo'llash dolzarb masalalardan biridir.

Tijorat banklarining aktivlarini boshqarishda asosiy e'tibor kredit operatsiyalariga qaratiladi. Chunki bank aktivlarining asosiy qismini aynan mijozlarga berilgan kreditlar tashkil etadi. Bu operatsiyalar orqali banklar asosiy daromad manbaiga ega bo'ladilar. Ammo ayni vaqtda bu operatsiyalar bilan bog'liq risklar ham yuqori bo'ladi. Kredit oluvchilarning to'lov qobiliyati past bo'lsa yoki iqtisodiy muhit beqaror bo'lsa, bankning aktivlari sifati yomonlashadi, bu esa likvidlik muammolariga, hatto moliyaviy barqarorlikning izdan chiqishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, banklar kredit siyosatini chuqur o'ylangan, ehtiyotkorlik bilan ishlab chiqilgan va doimiy monitoringga asoslangan tarzda yuritishlari zarur.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bank aktivlarini boshqarish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar asarlarida tijorat banklari faoliyatining samaradorligi, risklarni boshqarish tizimi va aktivlar portfelining sog'lomlashtirilishi masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Xususan, iqtisodchi olim M.A.Hamdama bank aktivlarini boshqarishning nazariy asoslarini yoritarkan, aktivlar tarkibini aniqlashda bank balansining tuzilmasiga asoslanadi. Unga ko'ra, "bank aktivlari – bu bankning foyda keltiruvchi, tavakkal darajasi nazorat qilinadigan va pul oqimlarini boshqarish imkonini beruvchi resurslar majmuidir". Hamdama ushbu ta'rif orqali bank aktivlarini nafaqat passiv bilan bog'liq moliyaviy majburiyat sifatida, balki bank resurslarini optimal boshqarish vositasi sifatida ham tushuntiradi [7].

Boshqa bir iqtisodchi olim I.A.Karimov o'z tadqiqotlarida tijorat banklari kredit portfelining sifati va u bilan bog'liq risklarni boshqarish mexanizmlariga urg'u beradi. U kreditlar bo'yicha qarzdorlikni kamaytirishning asosiy vositasi sifatida kredit oluvchilarning moliyaviy monitoringini kuchaytirishni taklif qiladi. Unga ko'ra, "kredit riskini kamaytirish uchun har bir kreditlash qarori oldidan mijozning to'lov qobiliyati aniq va tizimli baholanishi zarur, aks holda bank aktivlari sifati keskin pasayadi" [8].

Bank boshqaruvi yo'nalishidagi xorijiy olimlardan biri, Jorj Hempel o'zining "Bank Management" nomli asarida tijorat banklari aktivlarini boshqarishda diversifikatsiyaning roliga katta urg'u beradi. U banklarning kredit, investitsiya va boshqa aktivlari o'rtasida balans saqlashini, bu esa bank faoliyatining barqarorligini ta'minlashini ta'kidlaydi. Uning fikricha, "aktivlar strukturasi faqat kreditlarga tayanish moliyaviy tavakkalni oshiradi, shuning uchun aktivlar portfelining diversifikatsiyasi barqarorlikning muhim garovidir" [9].

O'zbekiston bank tizimi misolida olib borilgan tadqiqotlarda esa, A.R.Qodirov tijorat banklarining aktivlarini boshqarishda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi bilan bog'liq jihatlarga e'tibor qaratadi. Unga ko'ra, "raqamli transformatsiya banklarda kredit baholash tizimini avtomatlashtirish, real vaqt rejimida aktivlar monitoringini olib borish imkonini yaratadi". Qodirovning fikricha, ayni texnologik yondashuvlar bank aktivlari sifati va rentabelligini oshirishda muhim rol o'ynaydi [10].

Shuningdek, Z.R.Xidirova o'zining ilmiy tadqiqotida bank aktivlarini boshqarishda makroiqtisodiy omillarning ta'sirini tahlil qiladi. U O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya darajasi, foiz stavkalari va valyuta kurslarining

o'zgarishi bank aktivlariga qanday ta'sir ko'rsatishini ochib beradi. Unga ko'ra, "makroiqtisodiy barqarorliksiz bank aktivlarining sifati ham barqaror bo'lmaydi, bu esa umumiy moliyaviy tizim ishonchligiga salbiy ta'sir qiladi" [11].

Bundan tashqari, Shuningdek, Z.Mamadiyarov, A.Norov, O'.Haydarovlar tijorat banklari aktivlarini boshqarishda innovatsion yondashuvlar va zamonaviy moliyaviy texnologiyalarni tatbiq etishni muhim deb hisoblashadi. Ularning fikricha, raqamli texnologiyalar asosida aktivlarni avtomatlashtirilgan tahlil qilish tizimlarini joriy etish orqali bank risklarini minimallashtirish, kredit portfelining rentabelligini oshirish va qarzdorlik darajasini pasaytirish mumkin. Bu yondashuvlar "Bank ishi va moliya asoslari" darsligida batafsil yoritilgan [12].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda qo'llanilgan metodologik yondashuvlar tadqiqot natijalarining ishonchligini ta'minlash va mavzuni chuqur ochib berish uchun asos bo'lib xizmat qildi. Ushbu tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli tahlil, solishtirma tahlil, statistik baholash, induktiv va deduktiv yondashuvlar, shuningdek, empirik kuzatuvlar va ekspert baholari asos qilib olindi. Avvalo, tijorat banklarining amaldagi aktivlar tarkibi, ularning tuzilishi va boshqaruv uslublari tizimli ravishda o'rganilib, mavjud yutuq va muammolar aniqlab chiqildi. Tizimli tahlil orqali bank faoliyatidagi aktivlar harakati va ularni boshqarish jarayonidagi o'zaro bog'liqliklar chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida O'zbekiston tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari asosida statistik tahlil usulidan foydalanildi. Bu orqali aktivlarning tarkibi, sifati, ularning rentabelligi, likvidligi va xavf darajasi aniqlab berildi. Solishtirma tahlil orqali mamlakatdagi tijorat banklari faoliyati xorijiy banklar tajribasi bilan qiyoslandi va ilg'or tajribalarni aniqlashga e'tibor qaratildi. Induktiv yondashuv orqali banklarda mavjud amaliyotlardan umumiy xulosalar chiqarilgan bo'lsa, deduktiv yondashuv yordamida esa nazariy bilimlar asosida amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Metodologik jihatdan mazkur tadqiqotda empirik ma'lumotlar ham muhim o'rin tutdi. Jumladan, tijorat banklari mutaxassislari bilan suhbatlar va amaliy holatlarni o'rganish asosida aniq tahliliy mulohazalar bildirildi. Shuningdek, mavjud me'yoriy-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari va strategiyalar tahlili asosida ilmiy xulosalar asoslantirildi. Bularning barchasi tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari faoliyatining muvaffaqiyati ularning resurs bazasini to'g'ri boshqarish, ayniqsa, aktivlar portfelini samarali shakllantirish va boshqarishga bog'liqdir. Tijorat banklarining aktivlari – bu bank tomonidan daromad olish maqsadida joylashtirilgan mablag'lar majmui bo'lib, ular nafaqat bankning moliyaviy barqarorligi, balki uning bozor ishtirokchilari orasidagi raqobatbardoshligi uchun ham muhim hisoblanadi. Tijorat banklari aktivlarining tarkibiy tuzilishi ko'p qirrali va murakkab tizimga ega bo'lib, turli risk darajasidagi, har xil muddatli va likvidlik ko'rsatkichlariga ega bo'lgan elementlardan iborat. Bu tarkib, odatda, naqd pul mablag'lari, markaziy bankdagi hisob-kitoblar, kreditlar, investitsiyalar, boshqa moliyaviy vositalar va moddiy aktivlardan iborat bo'ladi.

Bank aktivlarining tarkibi bankning strategik yo'nalishlari va bozor sharoitlariga qarab o'zgaradi. Masalan, iqtisodiy faollik yuqori bo'lgan davrlarda banklar ko'proq kreditlar berishga intilsa, iqtisodiy noaniqliklar paytida esa likvid va xavfsiz aktivlar ulushini oshirishga harakat qiladi. Shu boisdan tijorat banklari aktivlarining tarkibiy tuzilishini o'rganish ularning moliyaviy barqarorligi va rentabelligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Quyida shunday tuzilmaning namunaviy ko'rinishi jadval shaklida taqdim etiladi (1-jadval):

1-jadval. Tijorat banklari aktivlarining tarkibiy tuzilmasi (shartli ma'lumotlar asosida)¹.

№	Aktivlar turi	Umumiy aktivlardagi ulushi (%)	Izoh
1	Naqd pul va boshqa likvid mablag'lar	8.5	Markaziy bankdagi hisoblar, kassadagi mablag'lar
2	Markaziy bankdagi depozitlar	5.0	Majburiy zaxiralar va boshqa qo'yilmalar
3	Kreditlar va qarzlar	62.0	Jismoniy va yuridik shaxslarga berilgan kreditlar
4	Investitsiyalar	10.0	Davlat va korporativ qimmatli qog'ozlarga kiritilgan mablag'lar
5	Qayta moliyalashtirish mablag'lari	4.0	Boshqa moliya institutlaridan jalb qilingan mablag'lar

1 Muallif tomonidan tayyorlangan

6	Asosiy vositalar va boshqa aktivlar	7.0	Bino-inshootlar, uskunalar, nomoddiy aktivlar
7	Boshqa aktivlar	3.5	Hisob-kitoblar, debitorlik qarzlari va boshqa moliyaviy aktivlar
Jami		100.0	

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, tijorat banklari aktivlarining asosiy qismini kreditlar tashkil etadi. Bu holat banklarning daromad manbai sifatida kredit portfeli muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Kreditlar umumiy aktivlar tarkibida 62 foiz ulushga ega bo'lib, bu banklar iqtisodiyotga real sektor orqali faol moliyaviy vositachilik qilishini bildiradi. Ammo bu ko'rsatkich bilan birga kredit risklari ham oshadi. Shuning uchun banklar kredit berishda qarz oluvchilarning to'lovga layoqatligini chuqur tahlil qilishlari zarur.

Naqd pul va boshqa likvid mablag'lar 8.5 foizni tashkil etgan bo'lib, bu bankning kundalik to'lov majburiyatlarini bajarish imkoniyatini aks ettiradi. Markaziy bankdagi depozitlar ulushi esa 5 foiz atrofida bo'lib, bu ko'rsatkich asosan bank tomonidan majburiy zaxiralar saqlanishi bilan bog'liq. Bu aktivlar yuqori likvidlikka ega bo'lsada, daromad keltirish darajasi pastligi bilan ajralib turadi.

Investitsiyalar esa umumiy aktivlarning 10 foizini tashkil etadi. Bu aktiv turi odatda xavfsiz, lekin nisbatan past daromadlilikka ega bo'lgan davlat obligatsiyalari va yirik korporatsiyalarning qimmatli qog'ozlaridan iborat bo'lishi mumkin. Banklar investitsion faoliyat orqali diversifikatsiyaga erishib, daromad manbalarini kengaytirishga harakat qilishadi.

Qayta moliyalashtirish mablag'lari 4 foizni tashkil etmoqda, bu boshqa moliya institutlari yoki xalqaro moliyaviy tashkilotlardan jalb qilingan resurslar hisoblanadi. Bu mablag'lar banklar tomonidan kredit portfelini kengaytirish uchun ishlatiladi. Bu turdagi aktivlar o'z vaqtida qaytarilmasa, moliyaviy muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Asosiy vositalar va boshqa moddiy aktivlar esa 7 foiz ulush bilan bank infratuzilmasining jismoniy asosini tashkil etadi. Bino-inshootlar, texnik vositalar, axborot tizimlari va boshqa ko'chmas mulklar bu toifaga kiradi. Ular bevosita daromad keltirmasa-da, bank xizmatlarining sifatli ko'rsatilishiga xizmat qiladi.

Boshqa aktivlar esa 3.5 foizni tashkil etib, bu yerga odatda debitorlik qarzlari, hisob-kitoblar va boshqa moliyaviy vositalar kiritiladi. Bu aktivlar ko'p hollarda qisqa muddatli bo'lib, bankning joriy faoliyatida muhim o'rin tutadi.

Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish – bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, risklarni kamaytirish va daromadlilikni oshirishga qaratilgan muhim jarayondir. Zamonaviy bank tizimida bu yo'nalishda quyidagi amaliy choralar va yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi (2-jadval):

2-jadval. Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish yo'nalishlari²

№	Takomillashtirish yo'nalishi	Mazmuni
1	Kredit portfelini diversifikatsiya qilish	Kreditlarni turli soha va mijozlar o'rtasida muvozanatli taqsimlash orqali kredit riskini kamaytirish.
2	Risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish	Kredit skoring, stress-test va tahliliy vositalar yordamida risklarni baholash va nazorat qilish tizimini mustahkamlash.
3	Raqamli texnologiyalarni joriy etish	Aktivlarni avtomatlashtirilgan platformalar yordamida monitoring qilish va prognozlashtirish orqali samarador boshqaruvga erishish.
4	Investitsion faoliyatni faollashtirish	Davlat obligatsiyalari, korporativ qimmatli qog'ozlar va istiqbolli loyihalarga mablag' yo'naltirish orqali aktivlarni ko'paytirish.
5	Likvidlik va daromadlilikni muvozanatlash	Tez pulga aylantiriladigan aktivlar ulushini optimal darajada saqlash, likvidlik xavfini kamaytirish.
6	Xodimlar malakasini oshirish	Kredit tahlili, moliyaviy menejment va risklarni boshqarish sohalarida xodimlar malakasini oshirish orqali boshqaruv sifatini yaxshilash.
7	Ichki nazorat va audit tizimini kuchaytirish	Har chorakda aktivlar sifatini tahlil qilish va aniqlangan muammolarga tuzatishlar kiritish orqali faol nazoratni amalga oshirish.
8	Mijozlar bazasini kengaytirish, raqobatbardoshlikni oshirish	Bank xizmatlarini takomillashtirish orqali mijozlar ishonchini oshirish va yuqori daromadli aktivlar bazasini kengaytirish.

2 Muallif tomonidan tayyorlangan

Yuqoridagi jadvalda keltirilgan yo'nalishlar tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish uchun muhim strategik asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, kredit portfelini diversifikatsiya qilish risklarni kamaytirish va aktivlar xavfsizligini ta'minlashda asosiy omil sanaladi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish esa bank faoliyatining samaradorligi va shaffofligini oshirib, aktivlar harakatini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish orqali banklar potentsial tahdidlarni oldindan aniqlab, ularning salbiy ta'sirini minimallashtiradi. Investitsion faoliyatni rivojlantirish va aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish orqali banklar daromad manbalarini kengaytiradi. Shuningdek, malakali kadrlar va samarali ichki nazorat tizimi bank aktivlarining sifati va foydaliligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Mijozlar bazasini kengaytirish esa bank xizmatlariga bo'lgan ishonchni oshirib, ko'proq resurs jalb qilish imkonini beradi. Umuman olganda, bu takliflar tijorat banklarining barqaror va raqobatbardosh faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tijorat banklari faoliyatining samaradorligi va barqarorligi bevosita ularning aktivlarini boshqarish sifatiga bog'liq. Mazkur maqolada tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish masalalari keng yoritildi, shuningdek, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bank aktivlarini samarali boshqarish bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu sohada innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zarur.

Birinchiidan, kredit portfelini diversifikatsiya qilish orqali banklar o'zlarining risklarini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Kreditlarni faqat bitta sohaga yoki yirik mijozlarga qaratish risk hisoblanadi, shu sababli turli tarmoqlar va mijoz segmentlariga taqsimlash muhimdir. Bu nafaqat risklarni tarqatishga yordam beradi, balki bank faoliyatining barqarorligini oshiradi.

Ikkinchiidan, banklar o'z risklarni boshqarish tizimini takomillashtirishi lozim. Kredit risklarini aniqlash va baholash uchun ilg'or tahliliy vositalar, shu jumladan, stress-testlar va kredit skoring tizimlari keng joriy etilishi zarur. Bu usullar banklarga potentsial muammolarni oldindan aniqlash va ularga qarshi samarali choralar ko'rish imkonini beradi.

Uchinchiidan, raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirish jarayonlarini keng joriy etish bank faoliyatining barcha jabhalarida samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Aktivlarni real vaqt rejimida monitoring qilish, ma'lumotlarni tahlil qilish va prognozlash imkoniyatlari bank rahbariyatiga aniq va tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

To'rtinchiidan, investitsion faoliyatni faollashtirish lozim. Bank aktivlarini faqat kreditga qaratmasdan, davlat obligatsiyalari, korporativ qimmatli qog'ozlar va istiqbolli loyihalarga yo'naltirish, daromad manbalarini diversifikatsiya qilishga yordam beradi va bankning likvidlik holatini mustahkamlaydi.

Beshinchiidan, bank xodimlarining malakasini oshirish va ichki audit tizimini kuchaytirish dolzarb masaladir. Malakali mutaxassislar bank aktivlarini boshqarish jarayonida yuqori sifatni ta'minlaydi, ichki nazorat tizimi esa faoliyatdagi kamchiliklarni aniqlab, vaqtida bartaraf etishni ta'minlaydi.

Oxirgi o'rinlarda, mijozlar bazasini kengaytirish va xizmat sifatini oshirish banklar uchun raqobatbardoshlikni kuchaytirish va aktivlarni ko'paytirish imkoniyatini beradi. Mijozlarning talab va ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish, yangi xizmatlarni joriy etish orqali banklar o'z pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin.

Yuqoridagi takliflarni amalga oshirish tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshiradi, ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi hamda bozordagi raqobatbardoshligini yanada kuchaytiradi. Shunday qilib, zamonaviy sharoitda banklar aktivlarini boshqarishda yangicha, innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'z navbatida milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish banklarning moliyaviy sog'lomligini oshirish va ularning uzoq muddatli rivojlanishiga xizmat qiladigan asosiy omil hisoblanadi. Shu bois, banklar yuqorida ta'kidlangan strategiyalarni amalga oshirish orqali o'z faoliyatlarini yanada samarali tashkil etishi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda o'z hissasini qo'shishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 1995-yil 21-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi 154-I-sonli Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrda "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-580-sonli Qonuni <https://lex.uz/docs/-4581969>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017-yil 13-sentabrda PQ-3272-sonli qarori <https://lex.uz/docs/-3339554>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-mayda "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli Farmoni <https://lex.uz/docs/-4811025>

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 24-apreldagi "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4720-sonli Farmoni <https://lex.uz/docs/-2635197>
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2020-yil 3-iyundagi «Tijorat banklarida korporativ boshqaruv to'g'risida»gi 3254-sonli qarori <https://lex.uz/docs/-4888804>
7. M.A.Hamdova. Bank ishi. (Darslik). Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2021. 328 bet.
8. I.A.Karimov. Tijorat banklarida risklarni boshqarish tizimi. – Toshkent: "Moliyachi", 2020. 215 bet.
9. Hempel G. H., Simonson, D. G., & Coleman, A. B. Bank Management: Text and Cases. John Wiley & Sons, 1994.
10. A.R.Qodirov. Tijorat banklarida raqamli texnologiyalar asosida aktivlarni boshqarish. // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" jurnali, 2023, №2. – B. 47–53.
11. Z.R.Xidirova. Bank aktivlariga makroiqtisodiy omillarning ta'siri. // "Moliyaviy tahlil" jurnali, 2022, №4. – B. 29–36.
12. Z.Mamadiyarov, A.Norov, O'.Haydarov. Bank ishi va moliya asoslari. Darslik –T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021 – 240 b.
13. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi sayti
14. <https://www.imv.uz> – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti
15. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi sayti
16. <https://cbu.uz/> – O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki sayti

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>